

«ԱՐՅԱՆ»
ԳԻՏԱՆՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԳ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՄՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱՆԳՄՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
<ԱՄԱՆԱԿԱՆ>

ՄԵԴԻԱ
ԱՍՈՑԻԱՅԻՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 4(7), 2020

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 4(7), 2020

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը գտնվում է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, принятых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (BAK RA).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2020

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Ընթացիկ համարը նվիրվում է 2020թ. սեպտեմբերի 27-ին
աղբբեջանաթուրքական վարձկան հրոսակների սանձագերծած
պատերազմում Արցախի Սուրբ հողի քաջարի պաշտպաններին:**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեհմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Նաչիկ ԳԱԼՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստրոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴԱԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՐԻՎԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ալֆրեդ դե ՉԱՅԱՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Ժնև, Շվեյցարիա**)

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարեկ ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլշտին, Լեհաստան**)

Նատալյա ԿՈՎԿԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Միսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆՆԻՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱԿՈԲՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ՂԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 4(7), 2020, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2020, 280 էջ:

**«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2020թ. 4-րդ (7-րդ) համարի տպագրության
աջակցել է «Մեդիա ասոցիացիա» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը:**

The Issue is Recommended for Publication by the Editorial Council of the «Scientific Artsakh» Journal

*The current issue is dedicated to the brave defenders
of the Holy land of Artsakh in the war unleashed by
azerbaijani-turkish mercenaries on September 27, 2020.*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member,
Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Lena ASRYAN, Doctor of History (Tarragona, Spain)
Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor
Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor
David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor
Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor
Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor
Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor
Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Irina HAYUK, Ph.D in Philosophy, Associate Professor (Lviv, Ukraine)
Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor
Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Natalia KOVKEL, Ph.D in Law, Associate Professor (Minsk, Belarus)
Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor
Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor
Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor
Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Professor
Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor
Alfred de ZAYAS, Doctor of Law, Professor (Geneva, Switzerland)
Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 4(7), 2020, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2020, 280 pages.

The publication of the 4th (7th) 2020 «Scientific Artsakh» journal was supported by «Media Association» LLC.

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Текущий номер посвящен отважным защитникам
Святой земли Арцаха в войне, развязанной азербайджано-
турецкими наемниками 27 сентября 2020 года.*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, профессор
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, профессор
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Альфред де ЗАЙАС, доктор юридических наук, профессор (Женева, Швейцария)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 4(7), 2020, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2020, 280 страниц.

Публикация 4(7) номера 2020 года журнала «Научный Арцах» была осуществлена при содействии ООО «Медиа ассоциация».

Անի Սահակյան. Վիրտուալ կազմակերպությունների առանձնահատկությունները..... 155
Ani Sahakyan. Features of Virtual Organizations
Ани Саакян. Особенности виртуальных организаций

Վահագն Տեփոյան. Տնտեսության ամփոփ ցուցանիշների վրա ֆինանսական համակարգի ցուցիչների ազդեցությունների գործոնային վերլուծություններ..... 164
Vahagn Teroyan. The Factor Analysis of the Influence of the Financial System Indicators on the Summarized Economic Indicators
Ваагн Тепоян. Факторный анализ влияния показателей финансовой системы на сводные экономические показатели

ՄԱՆԿԱԿԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, PEDAGOGY, ПЕДАГОГИКА

Մերի Հովհաննիսյան. Հեռավար ուսուցման առանձնահատկությունները..... 178
Meri Hovhannisyan. Peculiarities of Distance Learning
Мери Ованнисян. Особенности дистанционного обучения

ԼԵԾԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, LINGUISTICS, ЛИНГВИСТИКА

Լուսինե Սողոմոնյան. Գերմաներեն երկխոսության հոգելեզվարանական բնութագրերը..... 188
Lusine Soghomonyan. The Psycholinguistic Characteristics of German Dialogues
Лусине Согомонян. Психолингвистические характеристики диалогов в немецком языке

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, LITERATURE STUDY, ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

Անուշ Թասալյան. Եղիշե Չարենցը և «Ստանդարտ» հանդեսի միակ համարը..... 199
Anush Tasalyan. Yeghishe Charents and the Only Issue of «Standard» Magazine
Ануш Тасалян. Егише Чаренц и единственный номер журнала «Стандарт»

Արամ Խաչատրյան. Փնացքի ու երկաթուղու ֆունկցիոնալ նշանակությունը Հրաչյա Սարիբեկյանի «Ապուլների ուղևորությունը» վեպում..... 206
Aram Khachatryan. Functional Significance of the Train and Railway in the Novel «Journey of Idiots» by Hrachya Saribekyan
Арам Хачатрян. Функциональное значение поезда и железной дороги в романе «Путешествие идиотов» Грачьи Сарибекяна

Շուշան Խաչատրյան. Մուխտար Աուեզովը և դազախական դրամատուրգիան 1920-1940-ական թթ.-ին..... 213
Shushan Khachatryan. Mukhtar Auezov and Kazakh Dramaturgy in the 1920-1940s
Шушан Хачатрян. Мухтар Ауэзов и казахская драматургия в 1920-40-ых годах

Սիրանուշ Փարսադանյան. Պատմական դեպքերի գեղարվեստական մարմնավորումը Հովհ. Սիրոզյան Վանանդեցու «Տեսարան հանդիսացն Հայկայ, Արամայ և Արայի» պոեմում..... 223
Siranush Parsadanyan. Fictional Illustration of Historical Events in «Hayk, Aram and Ara's Scene» Poem by Hovhannes Mirzayan Vanandetsi
Сирануш Парсаданян. Художественное олицетворение исторических событий в поэме «Знаменитые деяния Айка, Арама и Ара» Ованнеса Мирзаяна Ванандеци

ԵՐԻՇԵ ԶԱՐԵՆՑԸ ԵՎ «ՍՏԱՆՂԱՐՈՒ» ՀԱՆՂԵՍԻ ՄԻԱՎ ՀԱՄԱՐԸ*

ՀՏԴ 821.19.0

ԱՆՈՒՇ ԹԱՍԱԼՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի հայցորդ,
Չարենցի տուն-թանգարանի գլխավոր ֆոնդապահ,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
anush.tasalyan@gmail.com

Հոդվածի նպատակն է վերանայել «Ստանդարտ» ամսագրի տեղն ու դերը հայ գրական մամուլի պատմության մեջ:

Մեր խնդիրն է կարևորել «Ստանդարտ» ամսագրի եզակիությունը, որովհետև ընդամենը 16 թերթից կազմված «Ստանդարտ»-ը ժամանակին որդեգրեց թույլ հոմանիշը: Սակայն այդպես չէ, որովհետև մինչև «Ստանդարտ»-ը Եղիշե Չարենցը մամուլում աշխատելու բավական փորձ ուներ: Եվ «Ստանդարտ»-ն իր տեսակի մեջ եզակի ամսագիր էր: Բոլոր քայլերը հաշվարկված էին: Նախապես պլանավորված էր և՛ առաջին, և՛ երկրորդ համարներում վետեղվելիք նյութը: Այն ոչ միայն գրականություն, այլև նկարչություն, ճարտարապետություն, կինո և թատրոն լուսաբանող յուրօրինակ շտեմարան պիտի դառնար, որովհետև գրվում էր ոչ թե հեղափոխության մասին (ինչպես վարվում էր ժամանակի հայ և ռուս մամուլը), այլ հենց հեղափոխության համար:

Հետազոտության ընթացքում առավելապես կիրառել ենք վերլուծական ու համադրական մեթոդները: Կատարել ենք նաև կառուցվածքային վերլուծություն՝ առանձին անդրադառնալով յուրաքանչյուր բաժնի:

Ի վերջո, հանգել ենք այն եզրակացության, որ ամսագրի ոչնչացումը բովանդակությանը չէր վերաբերում, այլև համարձակությանը՝ քննադատելու ժամանակի մամուլն ու իրականությունն ընդհանրապես: Եվ պատահական չէ, որ ամսագիրը դարձավ նույն իրականության, քաղաքական իրադարձությունների պոի:

Հիմնաբառեր՝ «Ստանդարտ» ամսագիր, հեղափոխություն, գրական մամուլ, գրականություն, կինո, ճարտարապետություն, թատրոն:

1924 թվականի մայիսին Մոսկվայում հրատարակվում է «Ստանդարտ» ամսագրի առաջին համարը, որի պատասխանատու խմբագիրը Եղիշե Չարենցն էր: Ս. Աղաբաբյանը գրում է. «Երեքի» դեկլարացիայի այդ հիմնական բացն է, ահա, որ գալիս է լրացնելու «Ստանդարտ»-ը: Գրականությանը վերաբերող նրա առաջադրանքները ոչ թե ժխտում են կամ փոփոխությունը «Երեք»-ի դեկլարացիայի, այլև վերջինիս զարգացումը, կոնկրետացումը, նրա իդեոլոգիական և ձևական դետալիզացիան»⁴⁶⁶:

* Հոդվածը ներկայացվել է 15.07.2020թ., գրախոսվել՝ 15.08.2020թ., տպագրության ընդունվել՝ 22.12.2020թ.:

⁴⁶⁶ Աղաբաբյան Ս., Եղիշե Չարենց, Երևան, 1973, հ. 1, էջ 330:

Գրականագիտության մեջ «Ստանդարտ»-ը որդեգրեց թույլ հոմանիշը: Սակայն այդպես չէ, որովհետև մինչև «Ստանդարտ»-ը Եղիշե Չարենցը մամուլում աշխատելու բավական փորձ ուներ: Այդ աշխատանքը սկսվել էր «Երեք»-ի «Բուլյետենի» հրատարակմամբ, որը «Խորհրդային Հայաստան»-ի ծավալից փոքր, չորս էջանոց մի թերթ էր՝ սկզբից մինչև վերջ լցված բանաստեղծություններով, ընդ որում Չարենցից, Վշտունուց և Աբովից՝ երկուական: Առաջին համարի լույս տեսնելուց հետո «Երեք»-ը կազմակերպեց առաջին «Շեփորահանդեսը» (նրանք սովորություն ունեին իրենց հրապարակային ելույթները կոչել «Շեփորահանդես»)՝⁴⁶⁷:

Վահրամ Ալազանն իր հուշերում գրում է, որ «Բուլյետենի» առաջին համարը տպագրվել էր մի խումբ կամավոր աշխատակիցների արտաժամյա աշխատանքով: «Շեփորահանդեսից» հետո նույն կերպ հրատարակվեցին երկրորդ ու երրորդ համարները, որից հետո «Երեք»-ը անհասկանալի պատճառներով քայքայվեց («Երեք»-ի առաջին իսկ ելույթի օրից սկսվում են միջանձնային տարածայնություններ Չարենցի ու Վշտունու միջև, ինչը Աբովը համարում է «ոչ սկզբունքային»): 1922 թվականի օգոստոսի վերջին Չարենցն ու Աբովը մեկնում են Մոսկվա, որտեղ էլ վերջնականապես տրոհվում է նրանց միությունը⁴⁶⁸): Այնպես Չաքարյանն այդ մասին գրում է. «Եվ հունիսի 14-ից հուլիս-օգոստոս ընթացքով Վշտունին իրեն «ապահովագրում» է «տեսական» ելույթներից՝ ասպարեզը թողնելով Աբովին ու Չարենցին: Ընդ որում Աբովը հանդես է գալիս միայն բանավոր, Չարենցը՝ թե՛ գրավոր, թե՛ բանավոր ելույթներով. պարզ տրամաբանությամբ՝ Չարենցի համար գրականության այդ օրը մտահոգություն էր, երկուսի համար՝ խորամանկ խաղ...»⁴⁶⁹:

«Դեկտրագիտից» դեռ մի տարի էլ չանցած՝ 1923 թվականի փետրվարին, Եղիշե Չարենցը և ճարտարապետ Կարո Հալաբյանը Մոսկվայում նախաձեռնում են հրատարակել «Ավանգարդ» բնորոշ անունով հանդեսը՝ նվիրված ժամանակակից գրականությանն ու արվեստին: Փետրվարի 4-ին (կիրակի) «Խորհրդային Հայաստան» թերթը ծանուցում է. «Նոր հանդես. Յեղիշե Չարենցի և Կարո Հալաբյանի խմբագրությամբ ամսիս վերջին լույս կտեսնի «Ավանգարդ» հանդեսը, նվիրված ժամանակակից գրականությանը և արվեստին (թատրոն, յերաժշտություն, նկարչություն, քանդակ, ճարտար, սինեմա և այլն):

Խմբագրության հասցեն՝ Նախկին «Ֆրանսիա» հիւրանոց, N 4»⁴⁷⁰:

Ծանուցումից հետո, ավա՛ղ, հանդեսի տպագրությունը չիրականացավ: Նույն՝ 1923 թվականին Թիֆլիսում լույս տեսնող «Մարտակոչ» թերթում տպագրվում է Եղիշե Չարենցի «Ֆուտուրիզմի շուրջ» հոդվածը՝ Լ. Մ-ի (նույն ինքը՝ Սուրեն Երզնկյան) «Ֆուտուրիզմը որպես գրական ռեակցիա» հոդվածում «սպրոդված մի քանի փաստացի անճշտությունների» մասին: «Ավանգարդ»-ի հետ կապված՝ հիշեցնում է նաև, որ ինքը հանդեսի նախաձեռնությանը մասնակցել է ոչ թե խմբակային պարտավորությամբ, այլ պարզ համակրանքով: Բացատրում է նաև գործը զուլի չգալու հանգամանքները: «Հարկադրված եմ ասել,- գրում է Չարենցը,- որ ես ոչ մի անգամ գրական խմբակ չեմ ունեցել Հայխումյանի հետ: Հալաբյանի - ճիշտ է՝ մենք միասին մտադիր էինք հրատարակել ֆուտուրո-կոնստրուկտիվիստական ժուրնալ «Ավանգարդ» անունով, բայց գործը զուլի չէկավ միջոցներ ու համախոհ աշխատակիցներ չունենալու պատճառով»⁴⁷¹:

Նույնպիսի մի հանդես՝ նվիրված գրականությանն ու արվեստին (թատրոն, նկարչություն, քանդակ, ճարտարապետություն և այլն), հաջողվեց հրատարակել

⁴⁶⁷ Հիշողություններ Եղիշե Չարենցի մասին, Երևան, 1961, էջ 241:

⁴⁶⁸ Տե՛ս **Չարենց Ե.**, Երկերի ժողովածու, Երևան, 1967, հ. 6, էջ 615:

⁴⁶⁹ **Չաքարյան Ա.**, Եղիշե Չարենց. Կյանքը, գործը, ժամանակը, գիրք 1, Երևան, 1997, էջ

911-912:

⁴⁷⁰ «Խորհրդային Հայաստան», 1923, փետրվարի 4, թիվ 25:

⁴⁷¹ «Մարտակոչ», Թիֆլիս, 1923, հունիսի 28, թիվ 103:

Մոսկվայում: Այս անգամ Նախաձեռնությանը «Երեք»-ից միայն Չարենցն էր մասնակցում՝ Կարո Զալաբյանի ու Միքայել Մազմանյանի հետ: «Արվեստի առանձին ճյուղերի վերաբերյալ որոշ տեսակետներ ունեինք և հասունացել էր ամսագիր լույս ընծայելու անհրաժեշտությունը,- հիշում է Միքայել Մազմանյանը:- Անունը առաջարկեցինք դեռ «Ստանդարտ»: Չարենցը երկմտում էր այդ անվան նպատակահարմարության նկատմամբ: Նայեց բառարաններում նրա բուն նշանակության մասին. ստանդարտ բառը երկու նշանակություն ուներ, մեկը՝ դրոշ, մյուսը՝ օրինակելի նմուշ»⁴⁷²: Հանդեսի անվան վերաբերյալ Չարենցի երկմտությունը պատահական չէր: Նախաձեռնողներից միայն Չարենցն էր մինչ այդ տպագիր մամուլում աշխատելու որոշակի փորձաշրջան անցել:

«Առաջին հոդվածը, որի մեջ շարադրել էինք մեր գրական-գեղարվեստական «հավատամքը», շարունակում է հիշել Մ. Մազմանյանը,- ուներ «Ստանդարտի կուրսը» վերնագիրը: Գրականության վերաբերող մասը գրել էր Եղիշե Չարենցը, իսկ նկարչության և ճարտարապետության մասը՝ Զալաբյանն ու ես»⁴⁷³:

Ամսագրի խմբագիրները և հատկապես Եղիշե Չարենցը «Ստանդարտ»-ի ստեղծումը կարևորում էին այնքանով, որքանով հայ իրականության մեջ եղած պարբերականները, ինչպես համոզված էին նրանք, կամ «վիճեգրեստային» էին կամ «պրոլետենյևիստական»: Չէին խուսափում նաև անուններ տալուց. վիճեգրեստայինների շարքում ներկայացված էին «Նորք», «Պայթար», «Վերելք» պարբերականները, իսկ պրոլետենյևիստականների շարքում՝ «Մուրճ»-ը և «Դարբնոց»-ը: Այդ պարբերականները, իրոք, չէին կարող համապարփակ տեղեկույթ տալ ժամանակի ընդհանուր մշակութային իրականության մասին, որովհետև դրանցից յուրաքանչյուրը այդ իրականությունը ներկայացնում էր կանխակալ ու միակողմանի մոտեցումով:

«Ստանդարտ»-ը իր տեսակի մեջ եզակի ամսագիր էր: Բոլոր քայլերը հաշվարկված էին: Նախապես պլանավորված էր և՛ առաջին, և՛ երկրորդ համարներում զետեղվող նյութը: Այն ոչ միայն գրականության, այլև նկարչության ու ճարտարապետության շտեմարան էր: «Երեք»-ի ղեկարացիայից ընդամենը երկու տարի հետո եկած «Ստանդարտ»-ը լրացնում, զարգացնում էր առաջինի թերի կողմերը: «Ստանդարտի գրական ծրագրի մասին» վերնագրի տակ «տողերիս հեղինակը» (խոսքը Ե. Չարենցի մասին է) մի տեսակ «արդարացնում է» «Երեք»-ի ղեկարացիան.

«Եվ ահա թե ինչու:

«Երեքի» ղեկարացիան առաջին փորձն էր ձևակերպելու մեր հետ-հոկտեմբերյան բանաստեղծության անելիքները, և որպես այդպիսին, որպես փորձ՝ զուրկ չէր որոշ նշանակությունից: Նա այն ժամանակ տեղին ու հարկավոր էր ամենից առաջ որպես ժխտում հնի, որպես գրական-հասարակական մի ակտ, որ կազմակերպված ձևով եզրափակում էր մեր պոեզիայի «տերյանական» շրջանը և հիմք էր դնում Նոր շրջանի»⁴⁷⁴:

«Թոքախտավոր» գրականության ժխտումից բացի, որն ի դեպ «Երեք»-ի գաղափարն էր, այս ամսագիրը Նորարար էր. *Նկարչության մեջ՝ պլակատ, կարիկատուրա, շարժ*, այսինքն՝ *տեխնիկայի կատարելագործում*, ճարտարապետության մեջ դեմ էր ամեն տեսակի ռեստավրացիայի, որովհետև *պետությունը պետք է ընթանա ժամանակակից ինժեներիայի հետ կողք կողքի*: Կամերային թատրոնի փոխարեն *ագիտ-թատրոն*՝ կազմված հենց բանվորներից, *հոգեբանության փոխարեն՝ արյունկիպ*: *Ֆիզկուլտուրա և կինո*: Գրականության բաժինը ներառում էր «Ստանդարտի գրական կուրսը», որ ինքնին հասկանալի է, ինչպես նաև «Գրքեր և պարբերականներ» բաժինը: Այստեղ անդրադարձ կա ոչ միայն հայալեզու, այլև ռուսական պարբերականներին, մասնավորապես «Լեֆին».

⁴⁷² Հիշողություններ Եղիշե Չարենցի մասին, էջ 68:

⁴⁷³ Նույն տեղում:

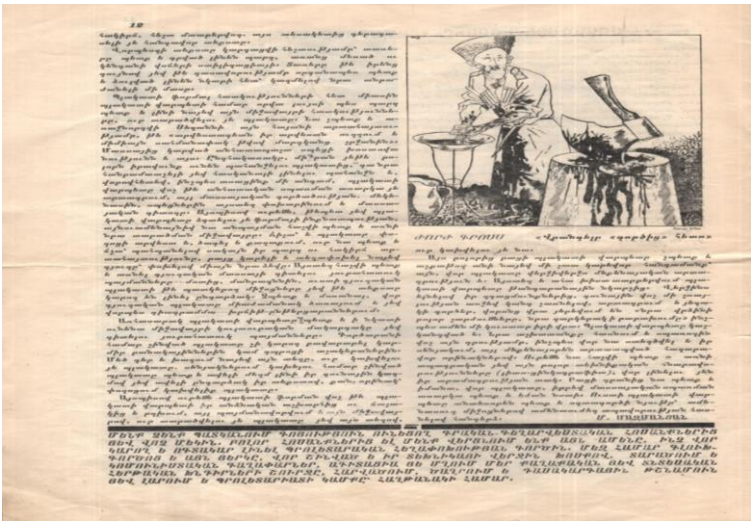
⁴⁷⁴ «Ստանդարտ», 1924, Մոսկվա, էջ 3:

Նախատեսվում էր վերջինիս անդրադառնալ նաև հաջորդ համարում: ««Լեֆի» մասին մեր հիմնական տեսակետն այն է, որ եթե «Լեֆը» զտեր իր շարքերը ամեն տեսակի «զառումսիկ»-ներից, ներկայիս ամենաընդունելի և ամենաառաջավոր հոսանքը կդառնար: Այնպես, ինչպես որ նա կա՝ երկդիմի է, ոչ ուղղագիծ,- և սրանումն է կայանում «Լեֆի» ամենամեծ թերությունը»⁴⁷⁵: Եղում են նաև «զառումսիկների» անունները. «Վասիլի Կամենսկին, Պաստերնակը և Կրտսեմ Վեսյոլին անհասարակ պետք է տեղ չունենային «Լեֆում»⁴⁷⁶:

«Վերապահությամբ» հավանության արժանացավ «Октябрь» ամսագիրը. «Մենք միանգամայն համաձայն ենք այս պլատֆորմի առաջին մասի հետ, բայց երկրորդ մասն ընդունում ենք շատ մեծ վերապահությամբ: Մենք, ինչպես բերելով Լասալի խոսքերը՝ ասում եմ ընկ. Տրոցկին այլ կապակցությամբ – թողնում ենք, որ ով ցանկություն ունի գրի հեղափոխության «մասին» մեզ ինդիդ դնելով գրել հեղափոխության համար»⁴⁷⁷:

Մեր կարծիքով՝ ամենահամարձակը «Նկար-Քանդակ-ճարտարապետություն» բաժինն է, որն անդրադարձել է ժորժ Գրոսսի հակաբուրժուական, հեղափոխական աշխատանքներին՝ «Լուսաբացին», «Նուկեյի կենցաղը», «Պարոն կապիտալը», «Մի սոցիալիստի կյանքից», «Սպիտակ գեներայ», «Վրանգելը «գործից» հետո»: Եվ ամսագրի կուլմինացիոն կետ հանդիսացող ժորժ Գրոսսի համարձակ աշխատանքների լուսաբանումը ևս արգելք հանդիսացավ, որովհետև նա պատկերում էր իմպերիալիստական պատերազմ, հեղափոխություն, քաղաքական ցնցումներ՝ անողորքաբար մերկացնելով քաղաքական գործիչների, քաղաքական երևույթներ, որոնք մտածելու տեղիք են տալիս: 1924 թվականին Մոսկվայի Պետհրատի բաժանմունքում տպագրված Գրոսսի նկարչական աշխատանքների (Յ.Ս.Խ.Յ. ՊԵՏՅՐԱՏ N 203-Մոսկվա, Կարո Յալաբյանի տեքստով) առաջաբանում ասվում է. «Յայ գրականությունը պատկերող արվեստի վերաբերյալ չափազանց աղքատ է եղել մինև այժմ: Ոչ միայն Եվրոպայի և Ռուսաստանի, այլև հայ պատկերող արվեստագետների գործերը տակավին հրատարակված չեն, մինչդեռ նման գրականության պահանջը զգալի է դարձել»⁴⁷⁸:

Նկար 1

475 Լույն տեղում, էջ 7:
476 Լույն տեղում:
477 Լույն տեղում:
478 Գրոսսի նկարչական աշխատանքները, Յ.Ս.Խ.Յ. ՊԵՏՅՐԱՏ N 203-Մոսկվա, 1924, էջ 6:
202

Անդրադառնանք մի կարևոր հանգամանքի ևս. ամսագրի շապիկին Լենինի ամբողջական լուսանկարն է՝ կանգնած դիմամտ մեքենայի վրա՝ իբրև խորհրդային իշխանության խորհրդանիշ: Իոսիֆ Բրոդսկին իր «Անվանափոխված քաղաքի ուղեցույց» էսսեում համեմատական կատարելով Պիտերի և Լենինգրադի միջև, անդրադառնում է Լենինի այս նկարին (տե՛ս նկար 2). «Առնվազն այս առումով այն խորհրդանշում է նոր աշխարհը: Հին աշխարհը սովորաբար ներկայանում էր հեծյալներով⁴⁷⁹»: Եվ ինչպես ժամանակին ճիշտ ըմբռնել է Հարություն Սուրխաթյանը, «Չարենցը առաջինն է, որ գիտակցել ու զգացել է պրոլետարական հեղափոխության նշանակությունը, և դուրս գալով մանր-բուրժուական խիսունջից, ազատվելով տերյանական մոտիվներից (և ոչ ձևերից), իհարկե, ոչ միանգամից (որովհետև Ֆիզիկական պարզ տեղափոխություն չէր, այլև հոգեկան պրոցես), անցել է պայթարող դասակարգի կողմը»⁴⁸⁰: Այսինքն՝ *ամսագիրը նորարարություն էր սկսած շապիկից*, որի վրա Կարլ Մարքսի նշանավոր տողերն են. «Հնարավոր է արոյոք Աբիլլեսը՝ վառողի ու արծիծի հետ միասին կամ, ընդհանրապես, «Իլիականը»՝ տպագրական մամուլի ու մեքենայի կողքին: Եվ մի՞թե պարբերական մամուլի լուրերի հանդես գալով՝ անխուսափելիորեն չեն ոչնչանում ավանդությունները, երգերը և մուսաները, իսկ դրանով և՛ Եպիբական պոեզիայի անհրաժեշտ նախատվալները», որոնք վերցված են նրա «Քաղաքատնտեսության քննադատության ներածությունը» աշխատությունից:

Ամսագիրն ուշացումով լույս տեսավ: Պատճառը Ռուբեն Սիմոնովի «Նոր թատրոնի և Մոսկվայի հայ դրամ. ստուդիայի մասին» ուշացած հոդվածն էր (որը տեղ գտավ «Թատրոն - կինո» բաժնում): Այնուամենայնիվ Չաբարյանը նշում է. «Չարենցը ամենից ավելի շահագրգռված է եղել Սիմոնովի հոդվածի տպագրությամբ: Այնքան որ Վախթանգովի թատրոնում և Ստուդիայի աշխատանքներով ծանրաբեռնված Սիմոնովը ներկայացրել է ուշացումով, այդ պատճառով էլ ձգձգվել է Տt լույս տեսնելը»⁴⁸¹: Այդ ժամանակ Լենինը վախճանվել էր: *Հնարավոր է՝ այս հանգամանքը ևս կարող էր քաղաքական խոչընդոտ հանդիսանալ ստալինյան իրականության մեջ:*

Նկար 2

⁴⁷⁹ Բրոդսկի Ի., Անվանափոխված քաղաքի ուղեցույց, Երևան, 2016, էջ 111:

⁴⁸⁰ Սուրխաթյան Հ., Գրականության հարցեր, Երևան, 1970, էջ 174:

⁴⁸¹ Չաբարյան Ա., Եղիշե Չարենց. Կյանքը, գործը, ժամանակը, գիրք 2, Երևան, 2003, էջ

«Ահա մոտավորապես այն գաղափարները, որոնք արժարժվում էին «Ստանդարտ»-ի առաջին համարի էջերում: Երկրորդ համարը նվիրված էր լինելու բացառապես գործնականին, սակայն պատահեց անսպասելին: «Չարենցը «Ստանդարտ»-ի մի օրինակը տվել էր Ալեքսանդր Մյասնիկյանին, որ այդ օրերին գտնվում էր Մոսկվայում: Մյասնիկյանը կարողացել էր ու մի լավ քննադատել մեր ամսագիրը իր անընդունելի գաղափարների համար և խորհուրդ էր տվել ոչնչացնել բոլոր օրինակները: Չարենցը տխուր վերադարձավ ու հայտնեց մեր անելիքների մասին: Հենց նույն երեկոյան, հուլիսի 1-ին, վառեցինք մեր հանրակացարանի խոհանոցի մեծ պլիտան ու կրակին տվինք այնքան սիրով գլուխ բերած մեր «Ստանդարտը»: Մեկական օրինակ պահեցինք մեզ մոտ հիշատակի համար, որոնցից ոչ մեկը չի մնացել ցարդ: Մի հատիկ օրինակ, իմ օրինակը (Չարենցի և Հալաբյանի ընծայականով) պահվում է Հայաստանի Գրականության ու արվեստի թանգարանում: Ահա թե ինչպիսի վախճան ունեցավ մեր «Ստանդարտը»»⁴⁸²:

Հավելենք, որ Եղիշե Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանում այսօր պահպանվում է ամսագրի երկու օրինակ՝ մեկը՝ վերոնշյալ ընծայագրով, որ պահպանվում է Չարենցի ֆոնդում, իսկ երկրորդը՝ գրադարանում: Երկրորդ օրինակի ձեռքբերման աղբյուրներն անհայտ են:

YEGHISHE CHARENTS AND THE ONLY ISSUE OF «STANDARD» MAGAZINE

ANUSH TASAIYAN

*Institute of Literature after M. Abeghyan, Applicant,
Yeghishe Charents' house-museum, Chief fundraiser,
Yerevan, Republic of Armenia*

The aim of the article is to review the place and role of "Standard" magazine in Armenian literature.

Our task is to use the uniqueness of "Standard" magazine, because "Standard", which is consisted of only 16 newspapers, once adopted the synonym "weak". But it is not true, because Yeghishe Charents had enough experience to work in the press before the "Standard". And "Standard" was a unique magazine of its kind. All steps were calculated. The material in both issues -N1 and N2 was planned in advance. It was called to become not only literature, but also a unique database covering painting, architecture, cinema and theater, because it was written not about the revolution (as the Armenian-Russian press of that time did), but for the revolution itself.

During the research mostly analytical-comparative methods were used. A structural analysis, addressing to each section separately was also performed.

In the end, the conclusion was drawn that the destruction of the magazine was not about content, but about the courage to criticize the press of the time and the reality in general. And it is not coincidence that he became a victim of the same reality, political events.

Keywords: "Standard" review, revolution, literary press, literature, cinema, architecture, theatre.

⁴⁸² Հիշողություններ Եղիշե Չարենցի մասին, Հայպետհրատ Երևան, 1961թ., էջ 69:

**ЕГИШЕ ЧАРЕНЦ И ЕДИНСТВЕННЫЙ НОМЕР
ЖУРНАЛА «СТАНДАРТ»****АНУШ ТАСАЛЯН**

*соискатель Института литературы им. М. Абеяна,
главный хранитель фондов дома-музея Егише Чаренца,
г. Ереван, Республика Армения*

Целью статьи является рассмотреть место и роль журнала «Стандарт» в армянской литературе.

Наша задача – отметить уникальность журнала «Стандарт», потому что состоявший всего из 16 страниц журнал в свое время был признан довольно слабым. Однако такое мнение несправедливо, поскольку до «Стандарта» Егише Чаренц имел достаточно опыта работы в прессе. А «Стандарт» в своем роде был уникальным журналом. Все действия по изданию журнала были рассчитаны, материал для первого и второго выпусков был определен заранее. Он должен был стать не только литературным изданием, но и уникальным хранилищем фактов о живописи, архитектуре и кино, потому что он писал не о революции (как это делалось в армянский и русский прессе того времени), а ради революции.

В ходе исследования мы использовали преимущественно аналитико-сравнительные методы, а также выполнили структурный анализ, обращаясь к каждому разделу по отдельности.

В итоге исследования мы пришли к выводу о том, что закрытие журнала было связано не с его содержанием, а с тем, что он имел смелость критиковать прессу того времени и тогдашнюю действительность. И не случайно журнал стал жертвой этой действительности и политических событий того времени.

Ключевые слова: *журнал «Стандарт», революция, литературная пресса, литература, кино, архитектура, театр.*